

Верховний
Суд

Докази і доказування. Практика Верховного Суду

Світлана Яковлева

суддя Верховного Суду у Касаційному кримінальному суді

Львів

4 вересня 2023

Відповідно до загальних правил доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому КПК України порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження (показання, речові докази, документи, висновки експертиз) – ст. 84 КПК України

В основу судового рішення можуть бути покладені лише

- належні докази (ст. 85 КПК України)
- допустимі докази (ст. 86 КПК України).

Статтею 91 КПК України передбачено, що підлягає доказуванню у кримінальному провадженні

Загальні положення про недопустимість доказів

Положення ст. 87 КПК можуть бути підставою для визнання доказів недопустимими не за будь-якого порушення процесуального закону, а лише у випадку істотного порушення прав і свобод людини

Суд має обґрунтувати чому він вважає порушення фундаментального права або свободи настільки істотним, щоб обумовити недопустимість доказу

«Плоди отруйного дерева»

При визнанні недопустимими похідних доказів, суд має встановити не лише те, що первісний доказ отриманий з порушенням фундаментальних прав і свобод людини і використовувався в процедурах, які призвели до отримання похідного доказу, а також те, що похідний доказ здобутий саме завдяки тій інформації, яка міститься в первісному доказі, що визнаний недопустимим

Види істотних порушень прав людини, передбачені ст. 87 КПК

- Здійснення процесуальних дій, які потребують попереднього дозволу суду, без такого дозволу або з порушенням його суттєвих умов
- Отримання доказів внаслідок катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження або погрози застосування такого поводження
- Порушення права особи на захист

Здійснення процесуальних дій, які потребують попереднього дозволу суду, без такого дозволу або з порушенням його суттєвих умов

- Проникнення до житла чи іншого володіння особи житла (ст. 233 КПК)
- Огляд (ст. 237 КПК)
- Обшук (ст.234 КПК)

Здійснення процесуальних дій без дозволу суду або з порушенням його суттєвих умов

Докази, отримані під час огляду та обшуку, які були проведені з порушенням правил, передбачених у ч. 2 ст. 234, ч. 2 ст. 237, ч. 3 ст. 233 КПК, а також, якщо прокурор відмовиться погодити клопотання слідчого про обшук або слідчий суддя відмовить у задоволенні клопотання про обшук, є недопустимими.

Постанови ВС від 23 травня 2018 року у справі № 159/451/16-к (провадження № 51-1173зпв18); від 26 березня 2019 року у справі № 752/3929/15-к (провадження № 51-6541км18)

Здійснення процесуальних дій, які потребують попереднього дозволу суду, без такого дозволу або з порушенням його суттєвих умов

У невідкладних випадках слідчий, прокурор до постановлення ухвали слідчого судді має право увійти до житла чи іншого володіння особи. У такому разі прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися до слідчого судді із клопотанням про проведення обшуку (ч. 3 ст.233 КПК).

Звернення до слідчого судді за спливом тривалого строку після вчинення слідчої дії, яка здійснювалась як невідкладна, має наслідком недопустимість доказів отриманих в ході такої слідчої дії

Постанова ВС від 26.11. 2019 року у справі № 310/4839/17

Внесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до ЄРДР та проведення огляду місця події до внесення таких відомостей до цього реєстру слідчими різних органів поліції не вважається порушенням вимог кримінального процесуального закону

Постанова ВС від 26.01.2023 року у справі № 757/3303/15-к

Здійснення процесуальних дій, які потребують попереднього дозволу суду, без такого дозволу або з порушенням його суттєвих умов

Клопотання про тимчасовий доступ до володіння особи, подане до суду після обшуку, проведеного без ухвали слідчого судді, не є виконанням обов'язку звернутися з клопотанням про проведення обшуку, що зумовлює недопустимість протоколу обшуку як доказу

Постанова ВС від 25 вересня 2018 року у справі № 623/4131/15-к (провадження № 51-3509км18)

Здійснення процесуальних дій, які потребують попереднього дозволу суду, без такого дозволу або з порушенням його суттєвих умов

Отримання слідчим з медичної установи медичної карти потерпілого на підставі власного запиту, а не на підставі ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів відповідає КПК та не тягне визнання недопустимими доказами висновків судово-медичних експертиз, під час проведення яких експертами досліджено цю медичну картку

Постанова ВС від 6.06.2023 р. у справі № 293/1947/20

Огляд житла чи іншого володіння особи

Може бути проведено за добровільною згодою особи, яка ним володіє, за умови, що були наявні процесуальні гарантії, які захищали здатність особи висловлювати свою справжню думку при наданні такої згоди

Постанови ВС у справі № 671/1486/17 у справі № 740/1347/16-к

Виклик поліції та повідомлення інших осіб про вчинення злочину на території домоволодіння особи свідчить про добровільну згоду на проникнення до домоволодіння та виключає визнання отриманих доказів недопустимими з підстави відсутності такої згоди

Постанова ВС від 26.01.2023 у справі № 757/3303/15-к

Огляд житла чи іншого володіння особи

Проведення огляду частини житла, що перебуває у оренді, за згодою його власника, але за відсутності згоди користувача, є безумовним порушенням права цієї особи на недоторканість житла, що має наслідком недопустимість доказів, здобутих під час цієї слідчої дії

Постанова ВС від 31.10.2019 року у справі № 346/7477/13-к (провадження № 346/7477/13-к)

Звернення органу досудового розслідування до слідчого судді за дозволом на проведення обшуку житла за наявності згоди особи, яка проживала у цьому житлі на підставі договору оренди, не вимагається КПК

Постанова ВС 20.06.2023 р. у справі № 756/16122/21 (провадження № 51-641 км 23)

Огляд місця події

При оцінці допустимості доказів, отриманих у ході огляду місця події, враховується те, що в кожному конкретному випадку є можливість у кінцевому результаті втратити таку нагоду та своєчасно не зафіксувати сліди злочину

Місце виявлення трупа вважається місцем події, незалежно від того, де настала смерть людини, його огляд є невідкладною слідчою дією, яка не потребує попереднього дозволу слідчого судді, а тому протокол такого огляду не може бути визнаний недопустимим доказом за цієї підстави

Постанови ВС у справі № 541/655/15-к (провадження № 51-1021км18); у справі № 518/203/17 (провадження № 51-6828км18)

Порядок проведення обшуку

Виконання ухвали слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи покладається особисто на слідчого чи прокурора і не може бути доручене в порядку п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК відповідним оперативним підрозділам (ч. 1 ст. 236 КПК)

Доручення слідчим або прокурором, яким ухвалою слідчого судді надано дозвіл на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи, виконання відповідної ухвали оперативному підрозділу зумовлює визнання недопустимими доказів, отриманих під час такої слідчої дії

Постанова ВС у справі № 466/896/17

Особливості використання та оцінки негласних слідчих (розшукових) дій

Результатом НСРД є здобуті докази по суті обвинувачення, що входять в систему доказів і потребують юридичної оцінки поряд з іншими доказами.(ст.256 КПК)

Попередньою оцінкою таких доказів є перевірка законності їх здобуття, що в подальшому може бути визначальним для вирішення питання щодо допустимості доказу (ст.86 КПК).

Предметом перевірки можуть бути додані розсекречені процесуальні рішення, на підставі яких проводилися НСРД та які є доказами допустимості доказів, здобутих у такий спосіб.

Недопустимі докази НСРД

- Відсутній попередній дозвіл суду або порушення суттєвих умов ст. 246 КПК
- Суттєві порушення порядку прийняття рішення слідчим суддею (ст.247,248 КПК)
- Невідповідність рішення слідчого судді вимогам закону (ч. 4 ст.248 КПК)
- Використання інформації НСРД іншого провадження без клопотання прокурора та без рішення слідчого судді (ст.257 КПК)

Негласні слідчі (розшукові) дії

Відсутність ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення НСРД унеможлиблює використання їх результатів у доказуванні

Постанова ВС у справі № 199/4010/16-к (провадження № 51-3485км19) Правові позиції Великої Палати Верховного Суду: від 16 січня 2019 року у справі № 751/7557/15-к (провадження № 13-37кс18); від 16 жовтня 2019 року у справі № 640/6847/15-к (провадження № 13-43кс19)

Докази, здобуті у результаті проведення НСД до постановлення ухвали слідчого судді про надання дозволу на проведення такої дії за відсутності обставин, передбачених ч. 1 ст. 250 КПК, є недопустимими

Постанова ВС у справі № 593/1248/16-к (провадження № 51-8640км18)

Контроль за вчиненням злочину

Відповідно до ч. 4 ст. 246 КПК виключно прокурор приймає рішення про проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як контроль за вчиненням злочину.

Рішення про проведення оперативної закупки іншими особами не відповідає вимогам закону й усі докази, здобуті під час проведення НСРД на підставі зазначеного рішення, є недопустимими

Постанова ВС від 26 березня 2019 року у справі № 554/5204/17 (провадження № 51-6569 км18)

Відсутність постанови прокурора про проведення контролю за скоєнням злочину тягне за собою недопустимість як доказів протоколу огляду, помітки та вручення коштів та похідних від нього доказів.

Оцінка процесуальних рішень

Процесуальні рішення у формі постанови, доручення, ухвалені під час досудового розслідування, а також судові рішення, витяги з Єдиного реєстру досудових розслідувань, змагальні документи (клопотання, заяви, скарги тощо) не є доказами в розумінні ст. 84 КПК та не можуть оцінюватися крізь призму їх допустимості.

Результати негласної слідчої (розшукової) дії, які були визнані недопустимими через порушення процедурного правила, передбаченого ст. 290 КПК, а не через істотне порушення прав і свобод людини, визначені частинами 1–3 ст. 87 КПК, не є підставою для визнання недопустимими похідних доказів

Постанова ВС від 13.06.2023 р. у справі № 520/2703/17

Якщо сторона обвинувачення під час досудового розслідування своєчасно вжила всі необхідні та залежні від неї заходи, спрямовані на розсекречення процесуальних документів, які стали підставою для проведення негласних слідчих (розшукових) дій, однак такі документи не були розсекречені з причин, що не залежали від волі і процесуальної поведінки прокурора, то суд не може автоматично визнавати протоколи НСРД недопустимими доказами з мотивів невідкриття процесуальних документів, якими санкціоноване їх проведення

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 жовтня 2019 року у справі № 640/6847/15-к (провадження 13-43кс19)

Оцінка доводів про отримання доказів внаслідок катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження або погрози застосування такого поводження

Висновок суду про допустимість доказу має ґрунтуватись на результатах проведення належної перевірки заяви шляхом офіційного розслідування

Сторона обвинувачення не може використовувати докази, здобуті за допомогою методів примусу чи тиску всупереч волі обвинуваченого, з огляду на право обвинуваченого не свідчити проти себе

Провокація злочину

На сьогоднішній день у національному законодавстві України нормативне визначення провокації злочину відсутнє.

Під час підготовки та проведення заходів з контролю за вчиненням злочину забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою її подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, як би слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем (ч. 3 статті 271 КПК)

Провокація злочину

Наявність ознак провокації, а саме: чи мало місце спонукання працівниками правоохоронного органу особи до вчинення злочину, має наслідком недопустимість доказів, отриманих на підставі проведення негласних слідчих (розшукових) дій

Постанови ВС року у справі № 748/3070/15-к; у справі № 393/446/14-к

Провокація злочину

Для висновку про наявність у діях органів досудового розслідування ознак провокації, що має наслідком визнання доказів недопустимими, суд повинен застосувати критерії відмежування провокації від допустимої поведінки правоохоронних органів, вироблені ЄСПЛ

*Постанови ВС у справі № 369/418/14-к (провадження № 51-6497км18);
у справі № 372/4155/15-к (провадження № 51-941км18);
у справі № 200/25054/15 (провадження № № 51-1634км18);
у справі № 724/179/17 (провадження № 51-2858км18)*

Провокація злочину

Пасивна поведінка органів досудового розслідування, яка не підбурює особу до вчинення злочину, не може розцінюватись як провокація злочину

*Постанови ВС у справі № 629/4448/17 (провадження № 51-791км19);
у справі № 750/7023/18 (провадження № 51-4690км19);
у справі № 161/14703/17 (провадження № 51-7096км18);
у справі № 334/4373/16-к (провадження № 51-8747км18);
у справі № 334/4373/16-к (провадження № 51-8747км18)*

Арешт майна

Розгляд слідчим суддею клопотання про арешт тимчасово вилученого майна з порушенням строків, передбачених ст. 171 КПК, не є підставою для визнання арештованих речових доказів недопустимими

Постанова ВС від 13.06.2023 у справі № 572/1861/18

Порушення права особи на захист

Відсутність захисника під час відібрання зразків крові у особи не є такою обставиною, що зумовлює недопустимість висновку судово-медичних експертизи через порушення права на захист, оскільки зразки крові містять інформацію, зміст якої не залежить від волі особи, в якій вони відбираються

Постанова ВС у справі № 423/1766/16 (провадження № 51-1105км19)

Порушення права на захист

Отримання показань чи пояснень від особи, яка не була повідомлена про своє право відмовитися від давання показань та не відповідати на запитання, або їх отримання з порушенням цього права є недопустимим доказом

Постанова ВС у справі № 135/1530/16-к (провадження № 51-447км17)

Використання показань свідка, який у подальшому набув статусу обвинуваченого чи підозрюваного, є порушенням права «на мовчання», а також порушенням права не свідчити проти себе, внаслідок чого такі докази мають бути визнані судом недопустимими

Постанови ВС у справі № 1004/1464/12 (провадження № 51-466км18);

у справі № 164/1457/16-к (провадження № 51-8008км18);

у справі № 295/13008/15-к (провадження № 51-8420км18);

у справі № 753/20472/15-к (провадження № 51-3908км19);

у справі № 1004/1464/12 (провадження № 51-466км18)

Верховний
Суд

Дякую за увагу!